

Savaş komünizmi (1918-1921)

Önceki bölümde gördüğümüz gibi, Lenin, 1918 yılının Mart ve Nisan aylarında, proleter devrimi temelinde uzun bir reform sürecinin gerçekleştirilmesini amaçlayan bir ekonomik siyaset geliştirdi. Ne var ki, sınıf mücadelesinin yoğunlaşması ve Mayıs 1918'de iç savaşın patlak vermesi bu siyaseti tamamen çökmeye soktu.

Sanayinin devletleştirilmesinin işçi kontrolünün yerini alması

Bolşeviklerin Ekim sonrasında izledikleri siyaset -sanayide işçi kontrolü ve seçici bir devletleştirme- başlangıçta kapitalistler tarafından sabote edildi. Hala eski düzenin yeniden kurulacağı beklentisinde olan ve işçi kontrolü altında faaliyet yürütmekte isteksiz davranan kapitalistler geniş ölçekli sabotajlarda bulundular.

Nitekim, Tüm Rusya İşveren Dernekleri Kongresi 1917 yılının Aralık ayı başlarında 'kontrolün işyeri yönetiminin işlerine aktif müdahale yoluyla hayata geçirildiği fabrikaların kapatılacağı' duyurdu.(1)

SociŽtŽ Internationale des Wagon-lits ve Sergeev-Ugalenski madenleri, 'yönetimin işyerlerinde üretimi sürdürmeyi reddetmesi' ve 'yönetimin İşçi Kontrolüne İlişkin Kararname'ye itaat etmeyi kabul etmemesi' nedeniyle devletleştirildi; M. Helferich-Sade'nin işletmesi, yönetimin 'fabrikayı kapatması ve Kharkov'daki merkez bürosunu tasfiye etmesi' yüzünden Ocak ayı içinde devletleştirildi. Benzer şekilde, şirketin işçilerini işten çıkarmayı düşündüğünü bildirmesi üzerine Andreev Lanski şirketinin uçak fabrikalarının, üretimi sürdürmeyi reddettiği için Sestronetsk metalurji işletmelerinin, 'sahibi elinde yeterli miktarda hammadde ve yakıt stoku olduğu halde üretimi sürdürmeyi devamlı olarak reddettiği' için Rostkino dye fabrikalarının yönetimine el kondu.(2)

İşçiler kapitalistlerin giriştikleri sabotajlara kendiliğinden tepki gösterdiler. Serge'nin belirttiği gibi:

"Kendi kapitalist sömürücülerinin sahip oldukları siyasi savunma mekanizmalarının tasfiye edilmesi, işçiler arasında üretim araçlarının yönetimini kendi ellerine almaya yönelik kendiliğinden bir hareketin başlamasına yol açtı. Fabrikaların ve işyerlerinin kontrolünü kendi ellerine geçirme yeteneğine kesinlikle sahiplerdi, öyleyse sessiz sedasız oturmanın anlamı yoktu! Bunu yapabilirlerdi, öyleyse yapmalıydılar! Böylece, işverenlerin üretimi sabote etmeleri, buna bir misilleme olarak üretim araçlarına el konulması hareketine yol açtı."(3)

Temmuz 1918'den önce devletleştirilmiş şirketlerden yalnızca 100 kadarı merkez tarafından yayınlanan kararname sonucu devletleştirilmişken, 400'den fazlası yerel örgütlerin girişimiyle devletleştirilmişti.(4)

İç savaşın patlak vermesiyle birlikte burjuvazinin rejime karşı takındığı olduğu tavır daha da sertleşti ve daha önce varolan işbirliği yapma arzusu bütünüyle ortadan silindi; ancak savaşın başlamasının yol açtığı gelişme bununla sınırlı kalmadı ve Sovyet hükümeti açısından askeri gereklilikler tüm diğer sorunları ikincil hale getirerek baş köpüye yerleşti. Daha önce cepelerini yeterince doldurmayan büyük kapitalistler Beyaz Ordu saflarına geçtiler. Üretim üzerinde doğrudan kontrolün sağlanması, gerek sabotaj girişimleriyle mücadele ve gerekse askeri araç gereç teminini güvence altına almak açısından, Sovyet otoriteleri için kısa sürede acil bir zorunluluk haline geldi. Bu yüzden topyekün devletleştirme yoluna gidildi. Bu dönemde gerçekleştirilmiş olan devletleştirmelerin yüzde 70 kadarının işverenlerin işçi kontrolünü reddetmeleri ya da kendi işletmelerini kapatmaları yüzünden yapıldığı tahmin ediliyor.(5)

Tüm sanayinin devletleştirilmesi ancak 2 Mayıs 1918'de gerçekleşti: Paker sanayi, ardından 17 Haziran'da petrol sanayi devletleştirildi; 28 Haziran'da madencilik, metalurji, tekstil, elektro-teknik, çömlek, tane ve çimento sektörlerindeki en büyük işletmelerin devletleştiril-

mesini öngören kararname yayınlandı. Bu, Sovyet topraklarında kurulu bütün büyük fabrikaların devlet eline geçtiği güne kadar devam edecek çok geniş ölçekli bir kamulaştırma sürecinin başlangıcı oldu.

Pek çok durumda, sanayinin devletleştirilmesi Sovyet hükümetinden *bağımsız olarak* gerçekleşti. Nitekim, Temmuz-Aralık 1918 arasında devletleştirilmiş olan toplam 1.208 işletmeden yalnızca 345 tanesi devlet kararnamesi ile kamulaştırılmış, geri kalan 863 işletmenin yönetimine yerel sovyetler ya da yerel ulusal ekonomik konseyler tarafından el konulmuştu. (6)

Söz konusu süreç yalnızca büyük ve orta ölçekli işletmeleri değil, fakat ayrıca küçük fabrikaları içine alıncaya kadar devam etti. 1920 yılı Kasım ayında, üretimde makina kullanan ve beşten fazla işçi çalıştıran işletmelerle bütünüyle kol gücüne dayalı olarak üretim faaliyetinde bulunan ve ondan fazla işçi çalıştıran bütün imalathanelerin devletleştirilmesini öngören bir kararname yayınlandı; aynı yılın sonlarına gelindiğinde devlete ait olarak kayıtlara geçmiş işletme sayısı 37.000'i bulmuştu. Bu rakam, binlerce küçük atölyeyi de kapsıyordu: Söz konusu 37.000 işletmeden 18.000'i üretimde makina kullanmıyor, 5.000'den fazlası ise yalnızca bir işçi çalıştırıyordu. (7)

Bolşevikler, ekonomik açıdan rasyonel olacağına düştükleri şeyin da ötesine geçmeye, sanayi ve ticarete küçük büyük olduğuna bakmaksızın kapitalistlerin mülklerine el koymaya zorlandılar. Söz konusu dönemin ekonomik gelişmelerini inceleyen seçkin tarihçilerden Kritzman'ın belirttiği gibi:

"İç savaşın yaratmış olduğu toz bulutu içinde, sermaye ile proleterya diktatörlüğü arasında işbirliği sağlanmasına yönelik (işçi kontrolü, karma anonim şirketler, vb.) her girişim hızla buharlaşıp yok olan bir ütopya olarak karşımıza çıkıyor.

"Rusya içinde ateşi giderek sönen karşı devrimci direnişi körükleyip onu yeniden tutturmaya çalışmış olan uluslararası sermayenin müdahalesi, proleterya'yı kendi isteği dışında önlemlere başvurmaya zorladı -büyük ölçekli sermayeye ve genel olarak sermayeye karşı girişilen acımasız bir kamulaştırma, egemen sınıfların mülklerine devlet zoruyla el konulması, pazarın baskı altına alınması ve siyasal ekonominin bir bütün olarak ve pazar üzerinde hakimiyet kurulmasına dayalı proleter örgütlenişini sağlamaya yönelik bir yapılanma." (8)

Böylece, 1918 yılı Haziran ayında ve bunu izleyen dönemde başvurulmuş zorunlu önlemler topyekün devletleştirme ve mülklere el koyma biçiminde gerçekleşti. Lenin tarafından tasarlanmış olan, kapitalizme yönelik dolaylı saldırılarda bulunurken sanayinin başını çeken işletmelerden ve burjuva teknisyenlerden yararlanmayı öngören ekonomik siyasetin uygulanabilirlik şansını yitirdiği açıda çıktı.

Sanayi üretiminde çöküş

Sanayi üretiminde muazzam bir gerileme sanayinin topyekün devletleştirilmesine eşlik etti. İç savaş Rus ekonomisini darmadağın etti. Rusya'nın kuzeyinde ve ortasında bulunan sanayi bölgeleri iç savaş boyunca Sovyet yönetiminin kontrolü altında kaldı. Ancak bu bölgelerdeki fabrikalarla demiryolu şebekesinin faaliyetleri, çözü zaman uzun süreler boyunca yok oldu yaşanan hammadde kaynaklarına ve yakıtla bağımlıydı. Petrograd, Briansk, Tula ve diğer Sovyet sanayi şehirlerindeki makina sanayi Don Havzası'ndan gelecek kömüre, Urallar'ın ve Ukrayna'nın demirine ihtiyaç duyuyordu. Urallar bölgesi 1918 yılı yazından 1919 yılı yazına kadar, Kolçak'ın Sibirya'ya geri çekilmek zorunda kaldığı günlere kadar Sovyet hükümetinin elinden çıktı. Don Havzası, 1918 ilkbaharında Almanların Ukrayna'yı işgal etmelerinden 1919 yılının ikinci yarısında Denikin'in ordusunun geri çekilmesine kadar geçen süre içinde (1918'in başlarında yaşanan ve Sovyetlerin bölgenin bir kısmını kontrol edebildiği kısa bir dönem dışında) Rusya'dan tamamen kopmuş durumda kaldı. Kızıl Ordu, Türklerin 1918 yazındaki işgaliyle elden çıkan Bakü'ye ancak 1920 yılı ilkbaharında girebildi ve bu dönem boyunca Bakü petrolünden yoksun kaldı. Kuzey Kafkasya'daki ikinci önemli petrol kaynağı

olan Grozni'nin [Sovyet hükümetiyle olan -ç.n.] bađy Denikin tarafýndan kesilmiřti. Moskova'daki tekstil fabrikaları ve Moskova etrafýnı çevreleyen diđer fabrika þehirleri Türkistan'dan gelen pamuđa bađymlydy; oysa Türkistan, ilkin Çekoslovak askerlerinin 1918 yazýnda Volga'da girmiřtikleri þiddetli saldýrýlarýn, ardýndan, 1919 yýlýnýn ikinci yarýsýnda Kolçak'ýn girmiřtiđi ilerlemenin sonucu olarak Sovyet Rusya'dan koparılmýř durumdaydy. O günlerden sonra Türkistan köylüleri pamuk ekiminden büyük ölçüde vazgeçmiřlerdi (köylüler kendilerine yiyecek temin eden tahýl ekimini tercih ediyorlardý).

Yabancı blokaj Sovyet Rusya sanayisine ikinci ağy darbeyi vuran gelişmeydi:

	<i>ithalat</i>	<i>ihracat</i>
	<i>(milyon pud olarak)*</i>	
1913	936.6	1472.1
1917	178.0	59.6
1918	11.5	1.8
1920	5.2	0.7 (9)

*pud = 16.38 kg.

Hammadde, yakıt ve yiyecek kıtlığy sanayide üretkenliğin korkunç boyutlarda düşmesine yol açty. Açlık, ya da yarı-açlık işçilerin etkinliğini çok büyük ölçüde tahribata uđrattý. Yaklaşık hesaplamalara göre, Rusya'da iřçi bařýna düşen kesintisiz (gayrı safi) ulusal gelirden ortaya çıkan değişiklikler aşağydaki gibidir:

<i>iřçi bařýna üretkenlik</i>		
<i>(sabit ruble olarak)</i>		
1913	100	-
1917	85	100
1918	44	52
1919	22	25
1920	26	30 (10)

Ýzinsiz iře gelmeme eři görülmemiř düzeylere ulařty. Çođu zaman yüzde 30'un üzerinde seyreden iře gelmeme oraný kimi zamanlar yüzde 60'ý buluyordu.(11) Ýç savař öncesi bu oran yüzde 10 dolayýndaydy. 1920 yýlnda en iyi 'řok' fabrikalarýnda oran üç kat artty. Sormovski fabrikasýnda iře gelmeme oraný Temmuz'da yüzde 36'ya yükseldi, Ađustos'ta ise yüzde 32'ye indi. Briansk fabrikasýnda kıř ayları boyunca yüzde 40'da seyretti ve Haziran'da yüzde 48.5'e, Ađustos'ta yüzde 50'ye yükseldi. Tver fabrikasýnda Temmuz ve Ađustos ayında iře gelmeme oraný yüzde 44 idi.(12)

Emek üretkenliđinde düřüře yol açan faktörlerin ađyrlıđýnı kesin olarak deđerlendirmek kuřkusuz olanaksýz. Bununla birlikte, bir Sovyet ekonomisti olan S. G. Strumilin'in yaptýđy ve kaba bir tahmin olarak deđerlendirilmesi gereken deđerlendirmeye göre, sanayide üretkenliđin düřmesine yol açan faktörler ve bunlarýn ađyrlıđý řu řekildeydi:

	%
Ýřçilerin fiziksel yýpranıřý	44
Ýř disiplininin gevřemesi	22
Saat-ücret uygulamasýna gečilmesi	19
Ýřyerinin örgütleniřindeki kusurlar	6
Hammadde kıtlıđý	6
Makinalarýn yýpranması ve tahrip edilmesi	4

Strumilin'in hesaplaması yalnızca yaklaşık bir tahmin olarak düşünülse bile, bu veriler, yetersiz beslenmenin sonucu olarak işçilerin yapıldığı yıpranmanın emek üretkenliğindeki düşüşün temel nedeni olduğunu açık bir biçimde ortaya koyuyor.(13) İşçiler öylesine kötü besleniyorlardı ki, iş sırasında düşüp bayılma sıradışı bir olay olmaktan çıkmıyordu. Bu köylerde hala çalışmaya sürdürmek kahramanca bir davranıştı. Emek cephesinin gerektirdiği sabır ve özveri askeri cephenin gerektirdiğinden daha az değildi.

Aşağıdaki rakamlar geniş ölçekli sanayide yaşanan korkunç düşüşü ortaya koyuyor (1913 yılındaki üretim = 100 olarak alındığında):

1917	77
1918	35
1919	26
1920	18 (14)

Sanayinin farklı dallarında yaşanan gelişmeler aşağıdaki tabloda görülebilir:

1920 yılındaki üretim (1913 = 100)

Petrol	42.7
Tütün	42.5
Deri	38
Keten ipliği	38
Tuz	30
Yün iplik	27
Kömür	27
Kağıt ve kağıt hamuru	25
Eğrilmiş kenevir ipliği	23
Lokomotif yapımı	14.8
Kibrit	14
Saban	13.3
Akümülatör	12.5
Ampul	10.1
Đeker	6.7
Elektrik en. çalışan makina ve yüksek gerilim akımı için gerekli donanım aletleri	5.4
Pamuk ipliğiyle üretilmiş eğya	5.1
Ray yapımı	4.2
Bitkisel yağlar	3.0
Çimento	3.0
Pik demiri	2.4
Tuğla	2.1
Demir cevheri	1.7
Bakır	0.0 (15)

Tüm ekonomik (ve askeri) faaliyetler açısından merkezi bir öneme sahip olan demiryolu taşımacılığı kritik bir durumdaydı. Aşağıdaki veriler bu duruma işaret ediyor:

<i>Yıl</i>	<i>Hasara uğramış lokomotif, % olarak</i>
1913	17
1918	41
1919	52
1920	75 (16)

Tahıl zoralımı

Rusya'nın ulusal ekonomisinde yaşanan çöküntünün yanı sıra, Kızıl Ordu'nun ihtiyaçları-
nı olağanüstü artıran iç savaş sanayi üzerinde muazzam bir talep basıncı yarattı. 1920 yazı iti-
barıyla, ülkenin merkezi ürünleri aşağıdaki oranlarda orduya gidiyordu:

Un	25	Yağ	40
Dövülmüş hububat	50	Sabun	40
Yem	40	Tütün	100
Balık	60	Kibrit	20
Et	60	Pamuklu materyal	40
Kurutulmuş meyva	90	Diğer tekstiller	70-100
Şeker	60	Ayakkabı, bot,	vb90 (17)
Tuz	15		

Ordu giderek küçülen sanayi ürünlerinden kendi payını aldıktan sonra, köylüler için geri-
ye çok az bir miktar kalıyordu; dolayısıyla, sanayi ile tarım, şehirle kırsal arasındaki ekonomik
bağ kopmuş durumdaydı. Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi, tahılın teslim eden köylü
verdiği tahılın karşılığı olarak çok az sanayi ürünü alabiliyordu:

Köylüden sağlanan tahıl (milyon pud)*	Köylüye sağlanan tekstil ürünleri (milyon arşın)**	Oran (bir pud tahıl, bir arşın)
1919 108	325	1:300
1920 212	180	1:0.85 (18)

* pud: 16.38 kg.

** arşın: 70 cm.

Köylüden tahıl zorlamasına gidilmesi, ordunun ve şehir halkının ihtiyaç duyduğu yiyece-
ğin temin edilmesinin yegane yoluydu. Mutlak yetkiyle donatılmış Yiyecek Komiserliği sana-
yiden halk arasında bölüşülmesi için üretilmiş ne varsa alıyor, ordunun ve karne sistemiyle şe-
hir halkının ihtiyacını karşılamak üzere köylülerin ürettiği ürünlere zorla el koyuyordu.

Sanayinin çökmesi ve şehirle kırsal arasındaki ticari ilişkilerin zora dayalı bir biçimde
baskı altına alınması, tahıl ile sanayi ürünleri arasındaki mübadelenin gerçek [serbest
-ç.n.] bir mübadele olmadığı anlamına geliyordu. Durumu görece iyi köylüler tahıl
ihtiyacının büyük bölümünü temin ederlerken, yoksul köylüler zorlamaya tabi ürünle-
rinin karşılığı olarak sanayi ürünü alıyorlardı. Kritzman'ın söylediği gibi: 'Ürünlerin
devlet eliyle mübadelesinin... sanayi ile tarım arasındaki bir mübadele olduğu pek
söylenemezdi.....' (19)

Tahıl üzerinde merkezi devlet kontrolünün sağlanması girişimi, açlıktan yiyecek peşinde
koşan şehir halkının yanı sıra, milyonlarca köylünün* üretim faaliyetini sürekli olarak sekteye
uğrattı. Nitekim, 1919'da, tüketicilere ulaşılan toplam 136.6 milyon pud hububatın yüzde 40'ı
(yani 54.4 milyon pudluk kısmı) devletin dağıtım organlarıncaya (Yiyecek tahsisinden sorumlu
Halk Komiserliği), geri kalan yüzde 60'lık kısmı (82.2 milyon pud) ise yasadışı 'serbest' tica-
ret yoluyla dağıtılmıştı. (20)

Yiyeceklerin karneye bağlanması

Tahılın devlet tarafından ve tavizsiz bir biçimde sınıf ölçütüne göre bölüptürülmesi, iç savaş günlerinde ekonomik sistemin temel karakteristiklerinden biriydi.

Moskova Sovyeti Eylül 1918'de halkı dört kategoriye ayırdı. Sadık açısından tehlikeli işlerde çalışan kol işçileri birinci kategoriye oluşturuyorlardı; ağır fiziksel emek tüketimi gerektiren işlerde çalışan işçiler ikinci, hafif işlerde çalışanlar ve evkadınları üçüncü kategoride yer alıyorlardı; serbest meslek sahibi erkek ve kadınlarla geçimini üretim dışı gelirlerle veya bir yerde çalışmaksızın sağlayan insanlar ise dördüncü kategoriye giriyorlardı. Elde mevcut yiyecekler bu dört kategoriye dağılımı şehir halkına azar azar ve 4:3:2:1 oranına bağlı olarak dağıtılıyordu. Bununla birlikte, en avantajlı kategoride bulunanlar bile gerçek ihtiyaçlarının çok altında kalan bir miktarda yiyecek temin edebiliyordu. Petrograd'ta, birinci kategoride bulunan insanların Mayıs 1919'da aldıkları istihkak şu şekildeydi: 15.50 libre [1 libre=453,6 gr.] ekmek, 1 libre peker, yarım libre margarin, 4 libre riga balı, 2 libre diğer türden balık eti, 1 libre tuz ve çeyrek libre hardal.(21)

En kötü dönemde, işçilere gün başına 2 onsluk [1 ons=35 gr.] ekmek karnesi veriliyordu.(22)

Bir Sovyet yazarın yaptığı hesaplamaya göre, Moskova'da yiyecek karnesi sistemiyle halka verilen günlük kalori, savaş zamanı Almanlara verilen kalenin yedide biri, İngilizlere verilenin ise onda biriydi. Rusların özel pazarda (private market) yiyecek temin etme olanağı bulunmuş olabilecekleri düşünülse bile, Rusya'da iç savaş döneminde hüküm sürmüş yetersiz beslenme ve -bazı durumlarda- kati açlığın savaş zamanı Almanya ya da İngiltere'sinde olduğundan çok daha şiddetli yapıldığı çok açıktır.(23)

Açlık, salgın hastalıklar ve soğuk

Açlık yavaş yavaş şehirleri ele geçirdi. Bunun yol açtığı sonuçlardan biri, şehir halkının büyük yığınlar halinde kırlara çekilmesi oldu. 1917 ve 1920 yılları arasında şehir nüfusu ve özellikle de sanayi işçilerinin sayısı keskin bir düşüş gösterdi. 1920 yılı sonbaharında, eyaletlerdeki 50 şehrin nüfusu 1917 yılına oranla yüzde 33 gerileyerek 6.400.000'den 4.300.000'e düştü; 50 büyük kasabanın toplam nüfusu 1.517.000'den 1.271.000'e düşerek yüzde 16 oranında azaldı. Şehirler ne denli büyükse, nüfuslarındaki gerileme o oranda büyük oluyordu. 1917 yılında 2.400.000 insanın yaşadığı Petrograd'ın Ağustos 1920'deki nüfusu yalnızca 574.000 idi.

Salgın hastalıklar açlığın açtığı yolu izlediler; bunların başında da tifüs salgını geliyordu. Aşağıdaki tablo, (her birim 1000 olmak üzere) Avrupa Rusyası'ndaki tifüs kurbanlarının sayısını gösteriyor:

1914	83	1918	180
1915	90	1919	2105
1916	102	1920	3114
1917	88		

Rakamlardan da çıkarılabileceği gibi, iki yıl içinde *beş milyon* insan tifüse yakalanıp yatağa düştü.(24)

Lenin, hiçbir mübalağaya yer vermeden, 5 Aralık 1919'daki Yedinci Sovyetler Kongresi'nde bunları söylüyordu:

"Bir felaketin hücumuna uğruyoruz; *bit* ve *tifüs* askerlerimiz arasında yayılıyor. Yoldaşlar, tifüsün yayıldığı, maddi kaynaklardan yoksun halkın kıyıldığı ve takatsiz düştü bölgelerde yaşamın, bütün bir toplumsal yapıntının nasıl ortadan kalkmakta olduğunu tasavvur edemezsiniz. Bu gelişme karşısında bunu söylemeliyiz: 'Yoldaşlar,

bütün dikkatimizi bu sorun üzerinde yoğunlaştırmalıyız. *Ya bitler sosyalizmi yenilgiye uğratacak, ya da sosyalizm bitlerin hakkından gelecek!*" (25)

Yalnızca 1918-20 yılları arasında tifüsten yaşamını yitirenlerin sayısı 1.6 milyonu; tifo, dizanteri ve kolera ise 700.000 insanın canını almıştı. (26) 1 Ocak 1918 ile 1 Temmuz 1920 arasında kalan dönemde sözü geçen bütün bu hastalıklardan ölenlerin toplam sayısının *yedi milyon*, yani toplam nüfusun yüzde 7'si olduğu tahmin ediliyor. (27)

Rusya'nın dış çevresinde yer alan Sibirya, Güney Doğu gibi bölgeler bu tahmine dahil değiller. Bunlar da toplam rakama katıldığında rakam dokuz milyonu geçiyor. Savaşta ölenler -ki 350.000 dolayında olduğu tahmin ediliyor- de buna eklendiğinde rakam daha da büyüyor.

Halkın çektiği sıkıntılara bir de soğuk eklenmişti. Sanayinin en temel sektörleri ve demiryolu ulaşım şebekesi sürekli olarak yakıt sıkıntısı çekiyordu; evlerin ısıtılması için yakıt tahsisatında bulunulmuyordu. İnsanlar yapımları sırasında kullanılmıyıp odunlardan yararlanabilmek için terk edilmiş evleri -buna güçleri olduğu oranda- yıkıyorlardı.

Sefalet ifade edilemez boyutlardaydı. Ölmüş insanların etinin yendiği durumlar yaygındı. Rus halkının üçte biri -35 milyonu- sürekli ve ileri derecede açlık içindeydi. Caddelerde, vagonlarda, şehirlerin ara sokaklarında hayırsever insanların yardımıyla ve hırsızlık gibi yollara başvurarak yaşayan çocukların sayısı birkaç milyonu aşyordu. En zayıf olanlar en büyük sefaleti yaşıyordu. Ve hiç kimse çocuklardan daha zayıf durumda değildi. Gorki, 2 Nisan 1920'de Lenin'e şunları yazıyordu: 'Petrograd'ta, yapıları 9 ile 15 arasında deşipen 6.000'in üzerinde suçlu çocuk var; bunların hepsi sabıkalı ve aralarında adam öldürmüş olanların sayısı hiç de az değil. Bunların arasında üç kişinin katili olarak kayıtlara geçmiş 12 yaşında çocuklar var.' (28)

Viktor Serge, o günlerde çocukların yaşadıkları korkunç ızdırabı şu şekilde anlatıyor:

"Tata'nın neler yaptığını biliyor musunuz? Kıyık burnu ve eski püskü bir ayakkabıyı andıran kaba sesiyle komiserlerin yatağına girme şans yok. Ama geçimini sağlamak konusunda kendisine kestirme bir yol bulmuş. Küçük çocuklara elbiselerini çıkartıyor: 'Gel, küçük çocuk, buraya gel. Sana hoş bir şey göstereceğim...'

"Tebbesüm ve tatlı bir yüz ifadesiyle bunları söyleyerek çocuğun elinden tutuyor ve onu loş bir koridora götürüyor. Yanaklarına inen iki okkalı pamarla sersemleyen çocuğun paltosu, şapkası, eldivenleri şimdi Tata'nın ellerinde; kısa günün kısa kararı.

"Bunlarla mideme girecek birkaç şey edinebilirim, zavallı ufaklıklar' diye mırıldanıyor Katka.

"Bu veya bu şekilde nalları dikecekler' diye ekliyor Manya usulca.

"Boşverin' diye atılıyor 'Yılan' Dünya alayla: 'Eğer burjuvaların bebeleriyseler çok acıyım doğrusu!'

"Kes sesini sersem Agit-Prop. Kanaldan orda inşa edilen büyük binayı biliyor musun? Çocuk çetesinin hepsi orada saklanıyor, bahçelerinde da cezaevi kaçkını Olenka var. Buna ne diyorsun? Evet on üç yaşında, küçük bir kuzuya benziyor; o denli tatlı, sevimli, cana yakın, ama tilki gibi de kurnaz ve hilekar. Yulaf Pazarı'nın orda öldürülen küçük çocuğun katilinin o olduğundan hiç kuşkum yok. Yeni keşiflerinin ne olduğunu biliyor musun? Kedileri yakalamak! Onları pişirip mideye indiriyorlar ve derilerini Çinliye satıyorlar... Ayrıca kiliselerdeki badıya kutularını araklayıp yiyecek kuyruklarında bekleyen insanların yiyecek karnelerini çalıyorlar." (29)

Eğitlikçilik

Bolşevik Parti sıkı bir eğitlikçiliği savundu ve uyguladı. Serge şunları hatırlıyor: 'Aldığımız aylık, kalifiye bir işçinin ortalama aylık ücretine eşit 'Komünist Maksimum'a göre belirleniyordu.' Ardından, Zinovyev'in kayınbiraderi, Sovyetin yürütme kurulu üyesi ve devlet kütüphanesi müdürü olan Yonov'un en büyük oğlunun kendi gözleri önünde açlıktan nasıl öldüğünü anlatıyor. (30)

"Lenin hala Kremlin'de, bir saray hizmetçisi için yapılmış küçük bir dairede yaşıyordu. İkinci kış, herkes gibi onun da evini ısıtacak herhangi bir gereci yoktu. Berbere gittiği zamanlar herkes gibi o da sıraya giriyor, birinin sırasını kendisine vermesini uygunsuz olduğu için kabul etmiyordu." (31)

Lenin kendisine yüksek bir aylık ödendiğini keşfettiğinde çok sinirlenmiş, 23 Mayıs 1918'de Halk Komiserleri Konseyi bürosunun yöneticisi olan V. D. Bonç-Bruyeviç'i fena halde azarlamıştı:

"1 Mart 1918 tarihinden itibaren aylığınız 500 rubleden 800 rubleye çıkarmış olmanız mazur gösterecek gerekçenizi bana bildirmeniz konusundaki ısrarlı talebimi yerine getirmediğinizi ve bu artışın açıkça yasadışı olduğunu dikkate alarak, sizi resmen ve biddetle kınyorum." (32)

Krupskaya ailesinin yemeğini almak için Kremlin'deki lokantaya bizzat kendisi giderdi. Sık sık, elinde kısa, kalın bir kara ekmek parçası ve çorba tenceresi ile Kremlin'in karlı merdivenlerinden inerken görülürdü. Lokantaya gidipini Lenin'in eve geleceği saate göre ayarlardı; buna karşın döndüğünde Lenin'i evde bulduğu günler çok enderdi. Yemek saati geldiğinde Lenin'in kızkardeşi Maria onu bürosundan telefonla arar ve hemen her seferinde 'Hemen geliyorum' yanıtını alırdı. Maria on onbeş dakika sonra bir kez daha telefon etmek zorunda kalır, yemeğin soğuduğundan yakılarak Lenin'i eve gelmeye zorlardı. Lenin, nihayet eve ulaştığında, geç kalmış olmasının cezasını yemeğin yeniden ısıtılmasını bekleyerek öderdi.

Kremlin'deki üst düzey hükümet görevlilerinden biri *Manchester Guardian* gazetesinin muhabiri Arthur Ransome'a şunları anlatmıştı:

"İki aylık bir süreden sonra bu binayı ilk kez bugün ısıtabiliyoruz. Oda sıcaklığının donma derecesinin altında olduğu bu yerde, üzerimizde paltolarla ve başımızda kürk başkalarla çalışıyoruz... Yardımcılarımdan pek çoğu hastalanıp yatağa düştü. Daha dün, soğuk odalarında yerlerinden kalkmaksızın uzun süre çalışmak zorunda kalmış olmaları yüzünden hastalanıp bir saralı gibi tir tir titreyen iki arkadaşımızın evlerine götürmek zorunda kaldık. Yine aynı nedenden ötürü ben de sağ elimi kullanamaz hale geldim." (33)

İçeri yönetiminde olağanüstü merkezileşme

Savaş komünizmi, ekonomik yönetimin aşırı merkezileşmesi anlamına geldi. Ancak, bu ekonominin akılcı bir biçimde planlanması anlamına gelmiyordu. Üretimin dağılımı, şehirler kırsal arasında zora dayalı mübadeleye ve emek alanında zorlayıcı tedbirlere başvurulması, akılcı bir hesaplama ve planlamaya herhangi bir katkıda bulunmadı. Öte yandan, iç savaş kopulmasının yarattığı muazzam basınç ve yönetim alanında yaşanan acemilikler yüzünden, merkezden gelen direktifler de çoğu zaman karmaşık ve tutarsızdı. Lenin bu durum karşısında şunları söylemişti: "Çıkardığımız kararnamelerin talihsiz yazgısı bu oluyor: Bunları biz imzalıyoruz, ama onları unutan ve uygulamaya geçirmekte başarısızlığa uğrayan yine bizler oluyoruz." (34)

Kritzman, neticede ortaya çıkmış olan bu karmaşık ve 'doğal ve anarhistçe bir niteliğe sahip proleter ekonominin en karmaşık biçimi' olarak adlandırıyor. 'Anarhistçe' idi, çünkü idari birimler arasında bir çakışmazlık vardı ve elde tutarlı bir plan yoktu. Anarhistçeydi, çünkü bir darboğazdan diğere sürüklenen idareciler 'şok' (*udarni*) kampanyası yöntemleriyle bir açığı kapatmaya çalışırken bir başka açığın doğmasına neden oluyorlardı.

Elde birleştirilmiş ekonomik bir plan yoktu. Öncelik iç savaşa verilmiş, akılcı planlamanın yerine gündelik, ana uygun uygulamalar almıştı. Söz konusu dönemi ekonomik açıdan araştıran tarihçi Maurice Dobb şunları yazıyor:

"Yönetimsel kaos ve birkaç merkezi darboğaza ilişkin ayrıntılarla ilgili olarak çıkarılan pek çok kararın sonucu olarak ortaya çıkan gecikmeler, sonraları 'şok' sistemi olarak anılacak olan bir uygulamaya yol açtı.. Yönetimsel tıkanıklığın ekonomik sonuçları tehlike sinyalleri vermeye başladığında, tıkanıklığın üstesinden gelmek için özel öne-

me sahip belli işletmeler -genellikle salt askeri bir bakış açısıyla- 'çok' işletmeler olarak seçildiler. Yakıt, hammadde ve iççiler için yiyecek temin etme konusunda birinci öncelik seçilen bu işletmelere verildi, eldeki en iyi örgütçüler bunların yönetimine atandı. Bu yöntem, sanayinin dar bir alanı için uygulandığında akla yakın bir uygulamaydı ve (örneğin taşınabilirliğin durumunun iyileştirilmesi gibi) yararlı sonuçlar da veriyordu. Ancak, iç savaş koşullarında başka ne tür yöntemlere başvurulabileceğini görmek çok zordu. Zaman içinde bu yöntem sanayinin çok geniş bir alanında uygulanır hale geldi ve, bu noktadan sonra, ekonomik kariyeri azaltmak yerine onu daha da artıran bir etki yarattı."(35)

'Komünist Refah Dönemi'ne ulaşıldı mı?

Bolşeviklerin aldığı kararlar, o günlerde pek çok insana komünizmin başarılmışını öngören parti programının beklenmedik ölçüde hızlı bir biçimde yapama geçirilmesi olarak görüldü. Sanayinin kamulaştırılması, yiyeceklere el konması, ücretlerin aynı olarak ödenmesi, paranın tasfiyesi, ulusal ekonominin bütününde devletin kaynakların bölümündeki rolünün giderek artması, kapitalizmin ürettiği pazar ekonomisinin ortadan kaldırılması. Bütün bunlar komünizmin eksiksiz gerçekleşmesi gibi görüldü. Marks'a göre, geleceğin komünist toplumu, üretim ve bölümünün sosyalist planlamasının pazar için üretimin yerini alacağı doğal bir ekonomi olacaktır. Bolşevik liderler, bu noktadan hareketle, doğal olarak, komünizmin temel özelliklerinin iç savaş döneminin savaş ekonomisinde cisimleşmiş olduğunu düşünme edilimine girdiler. Partinin savunusunu yaptıkları ve uygulamaya koydukları bir eğitimliklik bu inancı güçlendirdi.

Lenin Mart 1919'da bunları yazıyordu: "Bölüm alanında, Sovyet iktidarının bugünkü görevi, malların planlı, örgütlü bir biçimde ve ulusal ölçekte bölümünün ticaretin yerini almasını istikrarlı bir şekilde devam ettirmektir... Rus Komünist Partisi, paranın ortadan kaldırılmasına giden yolu açacak en radikal önlemleri mümkün olduğu kadar çabuk bir biçimde yapama geçirmek için elinden gelen her çabayı gösterecektir."(36)

Lenin, Ekim Devrimi'nin ikinci yıldönümünde, mevcut ekonomik sistemi komünist olarak tanımlayabiliyordu:

"İlkin, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet kaldırılmış oldu ölçüde; ikinci olarak, proleter devlet iktidarı ulusal ölçekte ve devlet mülkiyetindeki topraklarda ve devlet mülkiyetindeki işletmelerde büyük ölçekli üretimi örgütlemekte olduğu, emek gücünü üretimin çeşitli branşları ve çeşitli işletmeleri arasında bölüştürdüğü ve devlete ait tüketim maddelerinin büyük kısmını emekçi halk arasında bölüştürdüğü ölçüde, Rusya'da emek komünist bir tarzda (communistically) birleştirilmiştir."(37)

Bununla birlikte, Lenin, kimi zaman mevcut sistemin son derece ilkel ve gerçek komünizmin çok uzağında olduğunu söyleyerek daha önceki ifadeleriyle çelişmiştir:

"Biz, insanların toplumsal görevlerini alıplıklık halinde ve herhangi bir özel zorlama aygıtı olmaksızın yerine getirdikleri, devletçe üretilen mal ve hizmetler için ödenmemiş emeğin genel bir olgu haline geldiği bir sistemi komünizm olarak isimlendiriyoruz... Toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin mülksüzleştirilmesi, bize yalnızca sosyalizmin en ilkel biçimlerini uygulama yeteneği kazandırdı ve henüz bunda komünist olan hiçbir şey yok. Bugünkü ekonomimizi ele alacak olursak, bundaki sosyalizm tohumlarının hala çok zayıf olduğunu ve eski ekonomik biçimlerin ezici bir üstünlüğe sahip olduklarını görürüz; bunlar [eski ekonomik biçimler -ç.n.] ya küçük mülk sahipliği, ya da vahşi, kontrolsüz bir vurgunculuk olarak ifade ediliyorlar."(38)

Savaş komünizmini gerçek komünizm olarak görme konusunda en heyecanlı Bolşevik lider Buharin'di. Para olarak ödenen ücret yerine karnelerle aynı ödeme yapılmasını ücretli emeğin ortadan kaldırılması olarak görüyordu. Buharin, para ekonomisinin ve genel olarak

meta ekonomisinin geçiş dneminde btnyle keceğini, bunun da kendisini cari para biriminin devalasyonu olarak dya vuracağıny dbnyordu. (39)

Oysa, Marks'ın komnst toplum kavramı, üretici güçlerin yüksek düzeyde gelişmiş oldukları, mal ve hizmetlerin olağanüst boyutlarda bollamış olduğu ve ekonominin akılcı bir biçimde örgütlendiği bir toplumu esas alıyordu. Yaşam standartlarının yukarı çekilmesiyle birlikte ekonomik eşitsizlik ortadan kaldırılacaktı. Oysa, savaş komnzmi, bunun aksine, üretimin yıkıma uğrayıp dağılmasıny, mal ve hizmetlerde eği görlmemiş bir kıtlığın sonucuydu.

Marks'ın sürekli ifade ettiği gibi, 'hukuk, hiçbir zaman ekonomik yapıdan ve ekonomik yapı tarafından belirlenmiş kültürel düzeyden daha yüksek olamaz'. Bolşevikler, iktidara geldikleri zaman kendilerine eski rejimden kalan maddi mirasın -yalnızca gelişmiş kapitalist ülkelerle karşılaştırıldığında değil, fakat aynı ülkelerin kendi kapitalist gelişme süreçlerinin ilk dönemleriyle karşılaştırdığında da- son derece yeteriz olduğunu biliyorlardı.

Değişik ülkelerin değişik dönemlerdeki ulusal gelirlerinin en eksiksiz ve en doğru hesaplamaları, Colin Clark'ın *The Conditions of Economic Progress* (Londra, 1940) adlı eserinde sunulmuştur. Clark, 1913 yılında Rusya'da kişi başına gerçek gelirin 306 Uluslararası Birim (International Units, IUs)* olduğunu tahmin eder. Buna karşın, bazı gelişmiş ülkelerde kişi başına gerçek gelir şu şekildeydi:

İngiltere	Fransa	Almanya	ABD
yıl I.U.	yıl I.U.	yıl I.U.	yıl I.U.
1688 372	1850-59* 638	382 1850	420 1850 787
1860-69* 638	1860-69* 638	469 1877	632 1880 1.032
1904-10* 999	1911 786	1913 881	1900 1.388
1913 1.071		1917 1.562	
		1920 1.636	

* Yıllık ortalama

Dolayısıyla, 1913 yılında Rusya'da kişi başına ortalama gelir, 1688'de İngiltere için olan rakamın yüzde 80.9'u idi. (40) Rusya'da devrim sırasında okuma-yazma oranı, 1789 Devrimi sırasında Fransa'daki okuma-yazma oranının *altındaydı*.

Bolşeviklerin savaş komnzmi dönemindeki ütöpik beklentileri ilk bakışta btnyle izah edilemez görünür. Bununla birlikte, bu beklentilerin, Batı'da gerçekleşecek ve Rusya'da savaş komnzmden *doğrudan* sosyalizmin sistematik olarak inşasına geçmeyi olanaklı kılacak muazzap bir devrime dayandığını da belirtmek gerekir. Buna ek olarak, mevcut yanlışlımlar kitlelerin moral gücünü ayakta tutmak açısından bir işleve sahiplerdi ve iç savaşın acımasız koşulları şu türden moral bir dayanağa sahip olmayı gerektiriyordu.

Geçmiş bakarken

İç savaş bittikten ve savaş komnzmi son bulduktan sonra, Lenin, gerek yapılan hataları ve gerekse bunların kaçınılmazlığını kabul ederek dönemin bir değerlendirmesini yaptı. 17 Ekim 1921 tarihinde yaptığı bir konuşmada bunları söylüyordu:

"Kısmen bizi tam bir açmaza dbren savaş sorunlarının, kısmen bu koşullara bağlı olarak Cumhuriyet'in kendisini içinde bulduğu umutsuz durumun ve diğer bir dizi faktörün sonucu olarak, doğrudan komnst üretim ve bölüşüme geçme kararını alma hatasına düştük. İhtiyaç fazlası yiyecede el koyma sistemi altında köylülerin bize fabrikalar arasında bölüştrebileceğimiz ve böylece komnst üretim ve bölüşümü gerçekleştirme şansını edinebileceğimiz miktarda tahılı temin edeceklerini dbndük.

"Kafamızda bu planı böylesine kesin ve açık bir biçimde tasarlamış olduğumuzu söyleyemem, ancak az çok buna yakın bir hat izledik... Bu hat yanlıştı... ve kapitalizmden sosyalizme geçiş sorununa ilişkin olarak daha önce yazmış olduklarımızı aykırı

düptü... İktidarý alma sorununun ortaya çýktýđý 1917 yýlýndan itibaren... teorik yazýnýmýz, kapitalist toplumdaki komünist topluma giden yollardan birine ulařmanýn bile sosyalist bir hesaplama ve kontrol aracıýđıyla yařanacak uzun, karmařık bir geçiři (ki bu geçiři kapitalist toplum daha az geliřmiř olduđu ölçüde daha uzun bir zaman alacaktır) zorunlu kıldýđý keskin bir biçimde vurgulamaktadır." (41)

Lenin'e göre, partinin yaptýđý hatalar abýrý heyecanýn ve zafer sarhořluđunun ürünüydü:

"Cořku dalgasýnýn tepesinde sürüklenir bir halde, ilk olarak halkýn siyasi heyecanýný ve ardından askeri heyecanýný kıpkýrtarak, ekonomik görevlerin üstesinden -böyle bir heyecana dayanarak yerine getirmiř olduđumuz siyasi ve askeri görevlerde olduđu gibi- büyük bir başarıyla geleceđimizi umduk. Küçük köylülüđün hakim olduđu bir ülkede kamusal üretimi ve ürünlerin devlet eliyle bölüptürülmesini komünist bir hat boyunca ve dođrudan proleter devletin emirleriyle örgütleyebileceđimizi varsayıđýmýz söylemek daha dođru olur. Pratik, bizim yanlýř yaptýđýmýzý gösterdi. Öyle görünüyor ki, -yýllarca sürececek bir gayretle- komünizme geçiře *hazýrlanmak* için bir dizi geçiři döneminin -devlet kapitalizmi ve sosyalizm- varlıđý zorunluydu. Bu küçük köylü ülkesinde, dođrudan heyecana bel bađlayarak deđil, fakat büyük devrimin yarattýđý cořkudan yararlanarak, kişisel çýkar, teřvik ve ticaret ilkeleri temelinde, ilk olarak devlet kapitalizmi yoluyla sosyalizme giden kanalları sađlam bir řekilde inřa etmeye giriřmeliyiz." (42)

Yapýlan hatalarýn gizli tutulmasýný haklý kılabilecek hiçbir gerekçe olamazdı: "Kendi hatalarýmýzý itiraf etmekten korkmuyoruz; onları nasýl düzelteceđimizi öđrenebilmek için hatalarýmýzý sabýyla gözden geçireceđiz." (43)

Sovyet hükümeti, sahip olduđu kuvvetlerin gücünün ne olduđunu dođru bir řekilde görebilmek, ekonomik yařamý sistematik olarak geliřtirmeye giden yolu deneyim yoluyla belirleyebilmek için düřmanın gücünü yoklayıp keřfetmek zorundaydı ve bu görevler savař komünizminin yöntemlerine bařvurmadan yerine getirilemezdi. Lenin, artık geçmiřte kalmýř o dönemi geriye dođru bir bakýla deđerlendirirken řunları söylüyordu:

"Düřüncelerimi açıklamak ve daha önceki ekonomi politikamýzýn yanlýř olduđunu söyleyebileceđimizi -bana göre söylemek zorunda olduđumuzu- belirtirken bu yanlýřý hangi anlamda kullandıđýmý ifade edebilmek için, bir benzetmede bulunma amacıyla Rus-Japon savařý sırasında yařanmýř bir olaydan.... Port Arthur'un Japon Generali Nogi tarafından iřgali olayýndan bahsetmek istiyorum. Port Arthur'un iřgalinin benim dikkatimi çeken temel özelliđi, iřgalin birbirinden bütünüyle farklı iki ařamada gerçektelemiř olmasıdır. İlk ařama, sonu başarıysızlıkla biten ve Japon komutana olađanüstü kayýplar verdiren şiddetli saldırýlardan oluşuyordu. İkinci ařama ise, savař sanatýnýn kurallarına göre en zahmetli, en güç ve en ađýr iřleyen kuřatma yönteminden oluşuyordu. řehirdeki kalenin iřgali sorunu nihai olarak bu yöntemle bařvurularak çözümlendi. Bu gerçektelemiřleri incelerken dođal olarak řu soruyu soruyoruz: Japon generalin kaleye karřý giriřtiđi ilk hareket yöntemi hangi anlamda bir hataya karřýlık düřüyordu?...

"İlk bakýpta, bu soruya verilecek yanıt basit bir yanıt gibi görünüyor: Eđer Port Arthur'a karřý giriřilen bir dizi saldırýnýn etkisiz kaldýđý açıkça görülmüşse -ki tam da böyle olmuřtu- ve saldırýyı gerçekteletirenlerin verdikleri kayýplar olađanüstü ađýrsa -ki bunun böyle olduđu yine yadsýnamaz bir gerçekte, Port Arthur kalesine hemen ve dođrudan saldırma taktiđinin yanlýř olduđu ortadadır... Ne var ki, diđer yandan, bilinmeyen pek çok faktörü içinde barýndýran bir sorunun çözümünde, gerekli pratik deneyim olmaksýzýn, düřman kalesine karřý giriřilecek harekatta benimsenmesi gereken yöntemin ne olduđunun mutlak ve hatta yaklařık bir kesinlikle saptanmasýnýn güç olduđunu anlamak kolaydır. Olayýmýzda, řehir kalesinin, onun istihkamýnýn, garnizonu-

nun, vs. sahip olduđu gücün ne olduđunu pratik olarak sýnayýp öğrenmeden bu yöntemin ne olması gerektiđini saptamak olanaksýzdý. Bu olmaksýzýn, kalenin ele geçirilmesini sađlayacak en iyi taktiđi belirlemek, çok iyi bir komutan olduđu þüphe götürmez olan General Nogi gibi en iyi komutanlar için bile olanaksýzdý... kaleyi almak için dođrudan saldýry giriþiminde bulunulmadýđý sürece, daha uzun ve daha zahmetli bir mücadele yönteminin benimsenmesi için gerekli maddi zeminin oluþması beklenemezdi... Gerçekleþtirilen hareketlarý bir bütün olarak aldýđýmýzda, dođrudan saldýry ve taaruzlardan oluþan birinci aþamayı gerekli ve yararlı bir aþama olarak deđerlendirmek durumundayız; çünkü... bu deneyim olmaksýzýn Japon ordusu mücadelenin somut koþullarýný gerektiđince öğrenemezdi." (44)

Benzer þekilde, savaþ komünizmi tarafýndan temsil edilen kapitalizme karþý sert ve dođrudan saldýry, proleterya diktatörlüđünün geliþim sürecinin zorunlu bir aþamasý, zorlu iç savaþýn kaçýnılmaz bir ürünüydü.

Kapitalist aygýt -fabrikalarýn, bankalarýn idaresi, vs.- yýkýlmýþtı. Ekonomik olarak, tavizler verme ya da iþçi kontrolünü sýnýrladýrma yoluyla bile, burjuvaziyle bir uzlaşmaya varma olanadı yoktu. Ekonomik yönetimin burjuva aygýtýnýn yýkýlmasıyla birlikte, ne kadar kaba ve acýmasýz olursa olsun bunun yerine bir yenisinin yaratýlmasýndan başka bir seçenek kalmamýþtı. Tahýla zor yoluyla el koyma siyaseti ve emeđin merkezi yönlendirimi, pazarýn çöküþünün ve kuþatma altýndaki ekonominin bir ürünüydü. Bu durumu geriye dođru bir bakýþla deđerlendiren Troçki þunlarý söylüyor:

"Bu 'komünizm', ekonomik yöntemlerin yerini askeri yöntemlerin almasıyla dolayısıyla deđil, fakat ayrıca bunun her þeyden önce askeri amaçlara hizmet etmesi nedeniyle ve haklı olarak *savaþ komünizmi* olarak adlandırýldý. Sorun, hüküm süren koþullar altýnda ekonomik yaþamýn sistematik olarak geliþtirilmesini sađlama sorunu deđil, cephedeki ordunun ihtiyaç duyduđu yiyeceđi temin etme zorunluluđunu yerine getirme ve iþçi sýnyfýnýn açlýktan topyekün ölmesini önleme sorunuydu. Savaþ komünizmi, kuþatma altýndaki bir kalede uygulanan bir rejimdi." (45)

Lenin, savaþ komünizmine kaçýnılmaz olarak baþvurulduđu düþüncesindeydi ve Mart 1921'de Onuncu Parti Kongresine Rapor'da Yeni Ekonomik Politika'yý (NEP) sunarken bu görüþünü tekrarladı:

"Büyük bir savaþýn ardýndan bir dizi iç savaþa katlanmak zorunda kaldýđýmýz, kendimizi içinde buluverdiđimiz o eþi görülmemiþ yýkým koþullarýnda, önümüzde bir başka çýkýþ yolu yoktu. Benimsediđimiz bu siyaseti izlerken bazı hatalar yapmýþ ve bazı durumlarda çok abýryya kaçmýþ olabileceđimizi kesin bir dille ifade etmeliyiz. Ancak, o günlerde hüküm süren savaþ zamaný koþullarýnda, söz konusu siyaset esas olarak dođru bir siyasetti. Bütün artýk mallara el konulması, hatta karþýlýklarýnýn bile ödenmeden el konması da dahil olmak üzere, derhal ve topyekün devlet tekeline baþvurulması dýþýnda başka bir seçeneđe sahip deđildik. Görevin üstesinden gelebilmemizin yegane yolu buydu." (46)

Lenin, 21 Nisan 1921'de kaleme alýnmýþ olan ve NEP'e açıklık getiren 'Ayni Vergi' baþlıklı broþüründe bu noktayı tekrarlar:

"Bizi savaþ komünizmine zorlayan þey savaþ ve [ekonomik ç.n.] enkazdı. Savaþ komünizmi proleteryanýn ekonomik görevlerine karþýlık düþen bir siyaset deđildi ve olamazdı da. O, geçici bir çözümdü." (47)

Savaþ komünizmine yönelik tüm eleþtirilere karþýn, bu siyasetin, ekonominin çökmüþ olmasına ve iþçilerle köylülerin çektikleri dayanılmaz acýlara rađmen Sovyet Rusya'ya iç savaþtan zaferle çýkma olanađý verdiđini belirtmek gerekir. Söz konusu siyaset, Sovyet hükümetine gerekli gücü harekete geçirme, devrimci yýđýnlarýn enerji ve kahramanlıđýný en yakıcı görev üzerinde yođunlaþtırma yeteneđi kazandırdý.

* Tarım ürünlerine zorla el konması uygulamasına karşı köylülerin gösterdiği kitlesel direniş için 10. Bölüm'e bkz.

* Clark, 'Uluslararası Birim'i, 'bir Amerikan dolarının Amerika'da 1925-34 döneminin ortalaması boyunca satın alabildiği mal ve hizmetler toplamı' olarak tanımlar.